

Karel B. Müller: Politická sociologie (Politika a identita v proměnách modernity). Praha: Portál, 2008. 215 strán, ISBN 978-80-7367-380-2, prvé vydanie.

Martin Svatuška

Abstract

Der Autor rezensiert das Buch von Karel B. Müller „Politische Soziologie“, von dem tschechischen Politologen, der zurzeit an der Wirtschaftsuniversität in Prag wirkt.

Keywords: book review, Political Sociology, science, Karel B. Müller

Politická sociológia je spoločensko-vedná disciplína stojaca v prieniku dvoch svojich starších kolegiálnych vied. Poznatky, ale aj metódy výskumu čerpá na jednej strane zo sociológie a môže sa tak oprieť o teórie pochádzajúce už z prvej polovice devätnásteho storočia. Taktiež z mladšej politológie, ktorej relevancia rástla s nástupom dvadsiateho storočia. Vznik politickej sociológie bol z dnešného pohľadu tou schodnejšou alternatívou vyriešenia sporov medzi vedcami regrutujúcimi sa z jedného či z druhého oboru (aj keď úvahy o oprávnenosti existencie primárne politológie môžeme nájsť aj dnes). Druhou bol totiž zánik jednej alebo druhej vedy a tým možno ochudobnenie poznania spoločnosti a politiky z jedného alebo druhého pohľadu.

V centre záujmu spoločenských vedcov z oboch vedných disciplín stáli tie isté objekty: spoločnosť, štát, politický systém, politické ideológie, politické strany etc. Obe vedy dokonca používali pri poznávaní predmetu svojho skúmania nezriedka rovnaké metódy, čo bol v duchu comtovskej definície pozitívnej vedy (vlastný predmet skúmania a vlastné metódy skúmania) zásadný problém.

Paradoxom je, že výsledkom boja o oprávnenosť existencie vlastného vedného odboru sa stal vznik novej vedy. Dnes sa niektorí sociológovia a politológovia nevedia dohodnúť, pod ktorú z „ich“ vied politickú sociológiu zaradiť, prípadne či ide o autonómny obor na poznanie ktorého si nemá nárokovať ani jedna veda. Tak či onak, z odbornej literatúry a konkrétnych vedeckých problémov je zrejmé, že vedci zo všetkých troch disciplín dokážu v prípade potreby (a tá sa zdá byť čoraz intenzívnejšia) efektívne prestupovať v okruhu problémov

a osvojovať si prístupy všetkých troch disciplín. Inak povedané, ich poznanie sa stalo vzájomne závislým, koordinácia jednotlivých prístupov v tomto kontexte nevyhnutná. Bez politickej sociológie ako už spomenutého prieniku starších dvoch vied by poznanie každej z nich bolo výrazne ochudobnené.

Aj takýmto spôsobom je možné poukázať na extrémnu dôležitosť poznania politickej sociológie pre zvyšné spoločenskovedné disciplíny. Žiaden politológ, rovnako ako žiaden sociológ, by nemal prehliadať závery tejto vedy a pochopiteľne ani vedu samotnú.

Na Slovensku chýba v rámci odbornej literatúry (a to nielen politologickej alebo sociologickej) veľmi veľa titulov, kníh venujúcich sa problematike politickej sociológie vo všeobecnosti je minimum. Už tradične slovenskí bádatelia zo sféry spoločenskovedných disciplín siahajú po českých tituloch, bez ktorých by bola slovenská veda ochudobnená o množstvo poznatkov. Je to pochopiteľné – množstvo odbornej literatúry vychádzajúcej v Čechách a na Slovensku je neporovnateľné, jazyková bariéra neexistuje. Práve preto, že kníh venovaných problematike politickej sociológie (vo všeobecnosti) je mizivé množstvo, publikácia „Politická sociologie“ českého autora Karola B. Müllera by čitateľa z radov odbornej verejnosti mala ihneď zaujať.

Dôkladnejší pohľad na titulnú stranu, ho privedie k špecifikácii témy publikácie. Jej podtitul znie „Politika a identita v proměnách modernity“. Už výrazná rozpornosť vo veľkosti písma oboch názvov vyvoláva otázky, či náhodou nepôjde o marketingový ťah na čitateľa. Hlavný názov je predsa len širšej čitateľskej verejnosti zrozumiteľnejší ako podtitul. Rovnako s „politickou sociológiou“ sa pravdepodobne stretáva širší okruh čitateľov ako s „identitou“ alebo „modernitou“.

Samotný rozsah knihy (215 strán vrátane literatúry, registra a zoznamu boxov) napovedá, že sa autor v knihe zaoberá skôr témami, ktoré upresňuje podtitul. Čo i len v krátkosti postihnúť všetky (alebo väčšinu) tém, ktorým sa venuje politická sociológia v tomto rozsahu nie je jednoducho možné. Koniec koncov je logické, že autor podtitulom poukazuje na parciálnu časť z tej oblasti politickej sociológie, ktorej sa sám venuje.

Z pohľadu na obsah knihy je naopak evidentné, že sa autor snaží do rámca svojho diela vtlačiť viac ako iba to, čo predznamenáva podtitul. Kniha je členená do štyroch kapitol, pričom práve názov prvej z nich musí uspokojiť toho, kto sa chcel niečo dozvedieť o politickej sociológii ako vede vo všeobecnosti (názov znie „Historický kontext a metodologie disciplíny“). Druhá kapitola má názov „Občanská společnost a demokracie“. To síce nekorešponduje s podtitulom, ale takáto téma nepochybne patrí do sféry záujmu politickej sociológie, jej zaradenie do knihy sa preto zdá byť úplne oprávnené. Tretia kapitola

s názvom „Výzvy modernity“ už priamo nadväzuje na podtitul celého diela. Z jednoduchého pohľadu na obsah je možné uvažovať o vhodnosti alebo nevhodnosti zaradenia štvrtej kapitoly „Česká občanská spoločnosť a kvalita demokracie v ČR“ na posledné miesto (ak už je táto kapitola samostatná, nehodila by sa viac za druhú kapitolu?), odpoveď na podobnú otázku však môže dať iba autor v samotnom texte.

V úvode je možné nájsť aj odpoveď na otázky súvisiace s titulom a podtitulom knihy, keď autor hneď v prvej vete vysvetľuje: „Tém, ktorým sa politická sociológia venuje, je nespočetné množstvo. Vzhľadom k obmedzenému priestoru sa táto publikácia môže venovať iba niektorým z nich.“ Takéto zdôvodnenie je racionálne. Pre tých, ktorých zaujíma, prečo sa autor v knihe venuje práve danými otázkami je odpoveď rovnako pripravená v úvode – pretože je kniha je autorova a on rozhoduje, o čom bude písať: „Výber tém je subjektívny a vychádza z autorovej desaťročnej pedagogickej i bádateľskej skúsenosti.“ Samozrejme je to jeho plné právo, odpoveď je tak opäť racionálna.

Na margo členenia publikácie zasa píše: „Kapitoly sú radené v rozvoľnenej štruktúre, ktorá sleduje konkrétne problémové línie, avšak umožňuje pristupovať k jednotlivým kapitolám samostatne.“ Aj toto vysvetlenie obstojí.

Nakoľko v úvode knihy autor nestanovuje žiadnu hypotézu, nekladie si žiadne otázky, nehovorí o metódach je zrejmé, že cieľom knihy nie je uskutočnenie alebo predstavenie nejakého vedeckého výskumu. Otázka by však nemal stáť v negatívne polohe, na jej pozitívny variant (Čo je cieľom knihy?) však čitateľ odpoveď nenájde a tak závisí iba od jeho očakávaní, či bude po prečítaní publikácie spokojný, alebo sklamaný. Nakoľko autor v úvode skutočne nestanovuje nič z uvedeného, dá sa predpokladať, že publikácia bude sumárom poznatkov jednotlivých parciálnych tém, toto však autor odmieta, keď tvrdí: „Žiadna z kapitol nemá vyslovene sumarizačný ráz ani ambíciu, pokiaľ ide o súčasný stav bádania ohľadne daných javov a problémov. Taká úloha je nad autorove možnosti i schopnosti.“ Ani táto sebakritika nedáva odpoveď na otázku, prečo bola táto kniha vlastne napísaná. Tú musí čitateľ hľadať sám. Autor mu v úvode nepomôže ani vágnou formuláciou: „Každá kapitola sa teda vo väčšej či menšej miere uberá svojimi vlastnými cestičkami“.

V prvej kapitole autor na necelých piatich stranách (strany 9 – 13) predstavuje politickú sociológiu ako vedný odbor a pár slovami charakterizuje jej najdôležitejších predstaviteľov (Raymond Aron, Lewis A. Coser, Seymour A. Lipset). Tí, ktorí si predstavovali, že autor predstaví aj dielo pionierov politickej sociológie ako napríklad Max Weber alebo Karl Marx, ostanú sklamaní. A to napriek tomu, že ich autor hneď v úvode prvej

kapitoly charakterizuje ako priekopníkov sociológie politiky. Na druhej strane je treba uznať, že čitateľ v ďalšom texte nájde viacero odkazov práve na práce týchto renomovaných autorov.

Od strany 13 až po koniec prvej kapitoly už čitateľ nájde iba málo o tom, čo predznamenáva jej názov. Autor sa totiž hneď na začiatku od neho odkláňa a ďalej sa venuje problematike sociálnych vied a ich poznávania skutočnosti vo všeobecnosti. Vystopovať jeho úmysel je možné iba podľa podkapitol jednotlivých podkapitol, tie však v obsahu nie sú uvedené, čo je ťažké vnímať inak ako podvod na čitateľovi.

Hoci sa autor venuje problematike výsostne aktuálnej (sám v inej časti knihy hovorí o kríze poznania v oblasti spoločenskovedných disciplín), dokonca ju dokáže pomerne dobre uchopiť a predstaviť názory súčasných vedcov, ale aj klasikov spoločenských vied, hoci dokáže pútavo poukázať na problémy poznania a jednotlivé koncepty v oblasti poznania, podvod na čitateľovi je dôvodom, pre ktorý po prečítaní prvej kapitoly ostáva horkosť v ústach. Názov prvej kapitoly pramálo súvisí s tým, čo v nej autor rieši.

Aj preto je možné, že do čítania druhej kapitoly sa čitateľ pustí (ak medzitým sklamaný knihu neodloží) s podozrením, či sa opäť nestane obeťou podvodu. Nestane. Napriek tomu, že názov druhej kapitoly na prvý pohľad nekorešponduje s názvom minimálne prvej podkapitoly (Autorita a moc), autor zvolil širší explanačný kontext, po ktorom sa dostane až k jadrú, ktorým je problematika občianskej spoločnosti a štátu.

Druhá kapitola je evidentne najsilnejšia, autor v nej rozoberá tému, v ktorej je „doma“. Systematickosť, podrobnosť, logika, množstvo odkazov na literatúru (vrátane skorších prác autora) poukazujú na to, že práve problematiku občianskej spoločnosti má autor výborne naštudovanú a zvládnutú. Ak v závere prvej kapitoly nekriticky sklzázne do deskripcie Popperovho diela (nepredstavil žiadnu alternatívu k jeho názorom na problematiku vedeckých teórií či falzifikacionizmu), v druhej kapitole postupuje inak. Problematiku občianskej spoločnosti rozpracováva z teoretického hľadiska zreteľne a jasne, nezabúda skomparovať jednotlivé prístupy k pojmu občianska spoločnosť, pomocou niekoľkých schém znázorniť vzťah občianskej spoločnosti a štátu, riziká plynúce primárne pre občiansku spoločnosť a najmä predstaviť východiská, na základe ktorých je možné jednotlivé riziká eliminovať. Najmä posledne menovaný prístup (formulácia odporúčaní) pritom výrazne absentuje v ostatných troch kapitolách jeho diela.

Prepracovanosť a systematickosť, s ktorou pristupuje k druhej kapitole je taká silná, že čitateľ pomaly zabúda na nešťastnú prvú časť publikácie a s vervou sa pustí do čítania tretej. V nej sa autor venuje problémom modernity. Najskôr vysvetľuje, ako vlastne došlo k tranzícii od tradičnej k modernej spoločnosti, aby v závere prvej podkapitoly predstavil pozitívne aj

negatívne kontexty pojmu „moderná spoločnosť“ v dielach viacerých klasikov ako aj súčasných autorov (politickej) sociológie. Čo v tejto časti evidentne absentuje je jeho vlastný názor na problematiku modernej (a neskôr aj postmodernej) spoločnosti.

Problematike masmédií a ich vplyvu na verejnosť a kvalitu demokracie je venovaná druhá časť tretej kapitoly. Autor v nej na pomerne rozsiahlom priestore predstavuje Habermasov kritický pohľad na úlohu tradičných masmédií (tlač, rozhlas, televízia) v modernej (postmodernej?) spoločnosti, pričom si kritický pohľad aj sám osvojuje. Záver formuluje v tom zmysle, že záleží na dvoch skutočnostiach, či sa naplnia negatívne alebo pozitívne scenáre vplyvu masmédií na spoločnosť. Prvou je kvalita politickej socializácie, druhou zasa správanie sa masmédií samotných.

Pozitívom je, že neobchádza ani masmédiu, ktorého výskum je, zdá sa, zatiaľ iba v počiatkoch. Je ním internet, na ktorý autor podáva tak pozitívne ako aj negatívne názory vedcov zo sféry spoločenskovedných disciplín. Nakoľko je však oblasť výskumu virtuálnej siete pomerne mladá, v autorovej publikácii je jej venovaných iba niekoľko strán.

Napokon sa autor v tretej kapitole venuje téme globalizácie a jej vplyvu na premeny (zánik?) tradičného chápania štátu a jeho suverenity. To všetko v kontexte funkcií, ktoré štát plnil kedysi a ktoré dnes plní, resp. už plniť nedokáže. Východisko zo situácie, kedy sa národný štát nevie postarať o svojich občanov je v jeho integrácii do supranacionálnych (regionálnych a neskôr globálneho) celkov. Výnimočnosť v tomto ohľade predstavuje Európska únia a spôsob vládnutia v nej, ktorý autor predstavuje v kontexte: od tradičnej vlády k európskemu governance (multivel, network,...).

Rozsahom najkratšia je posledná kapitola venovaná pohľadu na občiansku spoločnosť v Českej republike v historickom kontexte, od jej vzniku až po súčasnosť. Autor v tejto časti svojej publikácie predstavuje čitateľovi premeny charakteru občianskej spoločnosti v Čechách v rámci „rakúskeho“ obdobia, prvej ČSR, obdobia rokov 1948 – 1989 a napokon po roku 1989. V závere kapitoly autor nadväzuje na druhú časť svojej publikácie, keď aplikuje jednotlivé teoreticky vzniknuté problémy občianskej spoločnosti na realie súčasnej Českej republiky. Aplikáciou skôr predstaveného konceptu objavuje reálne problémy českej občianskej spoločnosti, obmedzuje sa však na ich deskripciu a explanáciu, absentujú návrhy riešení. Nakoľko tie už boli spomenuté v závere druhej kapitoly (aj keď iba v teoretickej rovine), je možné povedať, že sa vzniknuté problémy snaží aj riešiť.

Knihá neobsahuje záver a tak čitateľ nemôže očakávať autorove zhrnutie ním predkladanej problematiky (problematík). Nakoľko témy v jednotlivých kapitolách síce spadajú do rámca politickej sociológie, ale sú v niektorých prípadoch od seba značne

vzdialené, je otázne, ako by vlastne autor knihu ako celok zhodnotil. Kruh sa tak uzatvára – ak si autor v úvode nestanovil žiaden cieľ, asi nie je na mieste očakávať, že v závere knihu nejakým spôsobom zhodnotí.

Publikácia „Politická sociologie (Politika a identita v proměnách modernity)“ je textom, ktorý čitateľovi príliš nepovie o politickej sociológii ako spoločenskovednej disciplíne, ani nepodá stručný výklad jednotlivých problémov, ktorými sa politická sociológia zaoberá. Je to text, ktorý ponúka kvalitné odborné „zasvätenie“ do problematiky občianskej spoločnosti, dokáže čitateľa pútavo sprevádzať problematikou modernej spoločnosti a v neposlednom rade je možné v ňom nájsť najmodernejšie názory na otázky poznania z pohľadu spoločenskovedných disciplín. Prečo sú tak diferentné témy umelo spojené do jedného knižného celku, je pomerne málo pochopiteľné. Odpoveď, že všetky načrtnuté otázky sa spájajú s politickou sociológiou (ako si to sám čitateľ môže odôvodniť ešte predtým, ako sa pustí do čítania). V publikácii nie je uvedené, koho chce vlastne osloviť, je však možné sa domnievať, že bude dobrou pomôckou predovšetkým pre študentov, ktorí sa snažia zorientovať v jednotlivých témach. Rovnako tak dobre môže poslúžiť aj pre bádateľov ako slušný úvod do štúdia jednotlivých problematík v nej uvedených